

PUNANE RAAMAT

GUZEL JAHHINA

ZULEIHHA AVAB SILMAD

Vene keelest tõlkinud Jüri Ojamaa

Originaali tiitel:
Гузель Яхина
„Зулейха открывает глаза”
Издательство АСТ
Москва, 2015

Toimetanud Tiia Penjam
Kujundanud Villu Koskaru
Sarja kujundanud Jüri Jegorov

Raamatu väljaandmist on toetanud Eesti Kultuurkapital

© Guzel Jahhina
Tõlge eesti keelde © Jüri Ojamaa ja Tänapäev, 2017

ISBN 978-9949-85-068-6

www.tnp.ee
Trükitud OÜ Greif trükikojas

ARMASTUS JA HELLUS PÕRGUS

Siinne romaan kuulub seda liiki kirjandusteoste hulka, mis pärast NSV Liidu lagunemist peaksid olema täielikult kadunud. Meil oli suurepärase plejaad kahte kultuuri esindavaid kirjanikke, kes kuulusid mingisse kindlasse impeeriumis elavasse etnosesse, kuid kirjutasid vene keeles. Fazil Iskander, Juri Rõtheu, Anatoli Kim, Olžas Suleimanov, Tsingis Aitmatov... Selle koolkonna traditsioonideks olid rahvusliku materjali põhjalik tundmine, armastus oma rahva vastu, millega kaasnes väärikas ja lugupidav suhtumine teisest rahvusest inimestesse, folkloori delikaatne kasutamine. Näis, et see ei saanud edasi kesta, too manner oli kadunud. Kuid leidis aset haruldane ja rõõmus sündmus: ilmus uus proosakirjanik, noor tatari naine Guzel Jahhina, kes astus ilma suurema vaevata nende meistritega ühte ritta.

5

Romaan „Zuleihha avab silmad” on suurepärase debüüt. Sellele on iseloomulik tõelise kirjanduse tunnus – teos tabab otse südamesse. Jutustus naispeategelase, tatari talunaise saatusest kulakute eksproprieerimise ajal õhkab sellist tõepära, ehedust ja veetlust, mida nüüdisaegse proosa viimaste aastakümnete tohutust voolus enam kuigi sageli ei kohta.

Raamatu mõneti filmilik stiil tugevdab tegevuse dramaatilisust ja tegelaskujude kirkust ning publitsistlikkus ei löhu loo arenemist,

otse vastupidi, see suurendab romaani väärtust. Autor toob lugejale tagasi kujutluspildi sõnalise täpsuse, peenekoelise psühholoogia, ja mis kõige olulisem – armastuse, milleta ka kõige andekamad kirjanikud muutuvad oma ajastu tõbede ükskõikseteks registreerijateks. Sõna „naistekirjandus” viitab üleolevale suhtumisele – suuresti tänu meeste kriitilisele hoiakule. Seejuures omandasid naised alles 20. sajandil elukutsed, mida seni oli peetud meeste omadeks: arst, õpetaja, teadlane, kirjanik. Žanri olemasolu ajal on mehed kirjutanud halbu romaane sadu kordi rohkem kui naised, selle fakti vastu on raske vaielda. Guzel Jahhina romaan on kahtlemata naiskirjandus. Naise tugevusest ja naise nõrkusest, emaduse pühadusest mitte inglise lastetoa, vaid töölaagri foonil, mis oli inimkonna ühe suurima kurjategija väljamõeldud pörgulik keeluala. Minu jaoks jääb mõistatuseks, kuidas õnnestus noorel autoril luua nii võimas teos, mis ülistab armastust ja hellust pörgus... Õnnitlen autorit kogu südamest suurepärase debüüdi ja lugejat väga hea proosa puhul. See on hiilgav start.

Ljudmila Ulitskaja

ESIMENE OSA
MÄRG KANA

ÜKS PÄEV

Zuleihha avas silmad. Oli pime nagu keldris. Kerge kardina taga ohkisid uniselt haned. Kuuvanune varss matsutas huuli, otsides emaniisa. Peatsis väikese akna taga oigas kumedalt jaanuarikuu tuisk. Kuid pragudest sisse ei puhunud, tänu Murtazale, kes oli aknad enne külmi kinni toppinud. Murtaza oli hea peremees. Ja hea abikaasa. Ta norskas kõlavalt ja mahlakalt meeste poole peal. Magagu ta hästi, enne koitu on uni kõige sügavam.

On aeg. Kõikvõimas Allah, lase kavandatu täide viia, ärgu keegi ärgaku.

Zuleihha pani kuulmatult põrandale ühe jala, siis teise, toetus vastu ahju ja tõusis. Öö jooksul oli ahi jahtunud, soojus kadunud, külm põrand põletas jalataldu. Jalgu kängitseda ei saanud, sest vildist kotaga ei õnnestu vaikselt käia, mõni põrandalaud ikka kriuksatab. Pole viga, Zuleihha kannatab ära. Käega vastu ahju koredat seinat toetudes läks ta naiste poolelt välja. Oli kitsas, ruumi oli vähe, kuid ta teadis iga nurka, iga nukka, pool elu oli ta siin päevad läbi edasi-tagasi liikunud nagu pendel – katla juurest täidetud kuumade pialidega meeste poolele, meeste poolelt külmade ja tühjadega tagasi.

Kaua ta juba abielus oli? Kas viisteist aastat oma kolmekümnest?

Seda oli vist koguni rohkem kui pool senisest elust. Peab Murtazalt järele küsima, kui ta heas tujus on – las arvutab välja.

Mitte komistada *palaas*'i otsa. Mitte lüüa paljast jalga ära vastu rautatud kirstu parempoolse seina ääres. Astuda üle kriuksuva laua ahju nurga juures. Lipsata kuulmatult sitsist *tšaršau* taha, mis eraldab maja naiste poolt meeste poolest... Siis on uks juba käeulatuses.

Murtaza norskamine kostis lähemalt. Maga, maga Allahi nimel. Naisel ei tohi abikaasa ees saladusi olla, aga mis teha – muud teed pole.

Nüüd oli kõige tähtsam mitte äratada loomi. Tavaliselt magasid nad talvelaudas, aga suurte külmade ajal käskis Murtaza tuua noorloomad ja linnud majja sisse. Haned ei liigutanud end, aga varss tonksas kabjaga ja raputas pead – ärkas üles, kurivaim. Temast saab hea hobune, ergas. Zuleihha pistis käe kardina taha, puudutas varsa sametist nina: rahune, siin on omad. Too puhus tänulikult naisele pihku, tunnistas omaks. Zuleihha pühkis märjad näpud vastu alusärki kuivaks ja tõukas õlaga pehmelt ust. See oli tihe, talveks vildiga üle löödud, ning käis raskelt, läbi prao lendas sisse külm torkiv pilv. Naine tõstis jala üle kõrge läve – see veel puuduks, et astub praegu lävepakule ja ärritab kurje vaime, ptüi, ptüi! – ning oligi esikus. Toetudes seljaga vastu ust, lükkas selle kinni.

Olgu Allah tänatud, osa teest jäi seljataha.

Esikus oli külm nagu väljas, näpistas nahka, särk ei andnud sooja. Jäised õhuvoolud tungisid põrandalaudade vahelt läbi vastu paljaid jalgu. Kuid see polnud hirmus.

Hirmus oli see, mis ootas vastasukse taga.

Ubōrlō kartšōk – Upōrihha. Nii nimetas teda endamisi Zuleihha. Jumal tänatud, ämm ei elanud nendega samas majapooles. Murtaza elamu oli avar, koosnes kahest ühise esikuga osast. Sel päeval, kui neljakümne viie aastane Murtaza tõi majja viieteistkümnese Zuleihha, tassis Upōrihha ise, märtri ilme näol, kõik oma arvukad kirstud, kompsud ja nõud külalistemajja ning võttis selle tervikuna

enda alla. „Ära puutu!” hüüdis ta ähvardavalt pojale, kui too püüdis ema kolimisel aidata. Ega rääkinud temaga kaks kuud. Selsamal aastal hakkas ämm kiiresti ja lootusetult pimedaks jääma ning peagi kippus tal ka kuulmine kaduma. Mõne aasta pärast oli ta pime ja kurt nagu kivi. See-eest rääkis ta nüüd palju, vahetpidamata.

Keegi ei teadnud, kui vana ta tegelikult oli. Naine ise kinnitas, et sada aastat. Murtaza oli hiljuti istunud maha tema vanust arvutama, istus kaua ja ütles, et emal oli õigus: ta on umbes sada aastat vana. Murtaza oli hiline laps ja nüüd juba ise ka sama hästi kui vanamees.

Upõrihha ärkas tavaliselt enne teisi ja tõi esikusse välja oma hoolikalt hoitud varanduse – piimvalgest portselanist elegantse ööpoti. Sellel oli isevärki kaas ja külgedele olid joonistatud kahvatusinised rukkililled (Murtaza oli selle kunagi Kaasanist emale kingituseks toonud). Zuleihha kohustuseks oli hüpata ämma kutse peale üles, kallata kallis anum tühjaks ja pesta ettevaatlikult puhtaks – see oli esimene töö, seda tuli teha enne ahju küdema panemist, taigna tegemist ja lehma karjaviimist. Oli suur õnnetus, kui ta juhtus hommikul sisse magama. Viieteistkümne aasta jooksul oli Zuleihha kaks korda sisse maganud ega lubanud endale meenutada, mis siis oli juhtunud.

Ukse taga oli seni veel vaikne. Noh, Zuleihha, märg kana, kiirusta. Märjaks kanaks – *žebegjan tavõk*’iks – oli teda esimest korda nimetanud Upõrihha. Zuleihha ei pannud tähelegi, et oli peagi hakanud ka ise end nii nimetama.

Ta hiilis esiku tagumisse otsa pööningule viiva trepi juurde. Kompis siledaks voolitud käsipuud. Astmed olid järsud, läbikõlmutud lauad oigasid vaevu kuuldavalt. Ülevalt tuli jaheda puu, jäätunud tolmu, kuivade rohtude ja soolatud haneliha aimamisi tajutavat hõngu. Zuleihha astus kõrgemale, tuisu mürin tuli lähemale, tuul peksis vastu katust ja ulgus nurkades.

Pööningul otsustas naine liikuda neljakäpukil: kui käia püsti, hakkavad lauad kriuksuma otse magava Murtaza pea kohal. Aga roomates sai hõlpsasti edasi, Zuleihha oli kerge, kaalu polnud ollagi,

Murtaza tõstis ta ühe käega üles nagu lamba. Naine tõmbas öösärgi rinnale, et seda mitte tolmuks teha, keeras kokku ja võttis otsa hammaste vahele. Trügis kastide, karpide ja puidust tööriistade vahelt kobamisi läbi, ronis korralikult üle ristprusside. Tonksas laubaga vastu seina. Lõpuks ometi.

Ajas end üles, vaatas pööningu väikesest aknast välja. Tumehallis hommikuhämaruses olid koduse Julbaši lumme mattunud majad vaevu näha. Murtaza oli kunagi kokku lugenud – sai üle saja hoone. Polnud midagi öelda, päris suur küla. Külatänav keerdus sujuvalt ning jooksis jõena silmapiiri taha. Mõnes majas oli tuli juba üles võetud. Kiirusta, Zuleihha.

1
2 Ta tõusis püsti, küünitas ülespoole. Pihku langes midagi rasket, siledat, suurte mummudega – soolatud hani. Köht võpatas otsekohe, urises nõudlikult. Ei, hane võtta ei tohtinud. Laskis lahti, läks edasi. Siin! Pööningu väikesest aknast vasakul rippusid suured ja rasked külmast jäigad liistakud, neist tuli vaevu tajutavat puuviljalõhna. Õunapastilaa. Ahjus hoolikalt läbi keedetud, laiadel laudadel korralikult rullitud, katusel hästi kuivatatud, nii oli see endasse imenud palava augustikuu päikese ja septembrikuu jahedad tuuled. Sealt võis hammustada pisikese tükikese ja seda pikalt lutsida, keerutada koredat haput pala suulaes, aga võis ka suu täis toppida ja närida, närida vintsket massi, sülitades pihku vahel harva ettejuhtuvaid seemneid ... Suu valgus korrapealt sülge täis.

Zuleihha tõmbas nõöri küljest paar liistakut, keeras need tugevasti kokku ja pistis kaenla alla. Tõmbas käega üle allesjäänute – neid oli järel veel palju, väga palju. Murtaza ei tohiks aru saada.

Ja nüüd tagasi.

Ta laskus põlvili ja roomas trepi poole. Kokkukeeratud pastilaa ei lasknud kiiresti liikuda. Tõepoolest märg kana, ei taibanud isegi mõnda torbikut kaasa võtta. Trepist alla läks aeglaselt, jalad olid tundetud, külmast kanged, tuli asetada astmetele külitsi, serviti. Kui ta viimasele astmele jõudis, avanes mürinal Upõrihha poole

uks, musta ukseavasse ilmus vaevu eristatav hele siluett. Raske kepp kopsis vastu põrandat.

„On siin keegi?” küsis Upõrihha pimedusest meheliku hääletooniga.

Zuleihha tardus. Süda peksis, kõht tõmbus kokku jäiseks klombiks. Ei jõudnud... Pastilaa kaenla all sulas, läks pehmemaks.

Upõrihha astus sammu edasi. Viieteistkümne pimedana elatud aasta jooksul oli ta maja pähe õppinud, liikus kindlalt ja vabalt.

Zuleihha lendas paar astet ülespoole, surunud pehmeks läinud pastilaad küünarnukiga vastu keha.

Vanamutt ajas lõua ühele poole ja siis teisele poole. Ta ei kuulnud ega näinud ju midagi, aga tunnetas, vana nõid. Ühesõnaga – Upõrihha. Kepp kopsis valjusti, ikka lähemal ja lähemal. Oh, ajab viimaks Murtaza üles...

Zuleihha hüppas veel mõned astmed kõrgemale, surus end vastu käsipuud, tõmbas keelega üle kuivade huulte.

Valge siluett peatus trepi juures. Oli kuulda, kuidas vanamutt nuuskis, tõmbas ninaga kähinal õhku sisse. Zuleihha tõstis peopesad näo juurde – aga muidugi, need lõhnasid haneliha ja õunte järele. Äkki kallutas Upõrihha end osavalt ettepoole ja virutas pika kepiga tugevasti vastu astmeid, nagu oleks neid mõõgaga pooleks raiunud. Kepi ots vihises kuskil päris lähedal, tabas kolinal astet poole varba kaugusel Zuleihha paljast jalalabast. Keha läks nõrgaks, vajus tainana astmetele laiali. Kui nõiamoor peaks veel kord lööma... Upõrihha pomises midagi arusaamatut, tõmbas kepi endale lähemale. Tuhmilt kõlksatas pimeduses ööpott.

„Zuleihha!” hüüdis Upõrihha valjusti maja selle osa poole, kus olid poja ruumid.

Tavaliselt algaski majas hommik nii.

Kuivanud kurguga neelas Zuleihha tihke süljeklombi alla. Kas tõesti läks õnneks? Ta laskus trepist, sättides jalgu hoolikalt astmetele. Ootas viivu.

„Zuleihha-a-a!”

Nüüd oli õige aeg. Kolmandat korda ämm hüüda ei armastanud. Zuleihha hüppas Upõrihha juurde – „Tulen lennates, ema!” – ja võttis tema käest raske pruuni kleepuva auruga kaetud ööpoti, nagu ta tegi seda iga päev.

„Ilmusid lagedale, märg kana,” torises too. „Sa muudkui magaksid, laiskvorst...”

Küllap oli Murtaza kära peale üles ärganud, ta võis esikusse tulla. Zuleihha surus pastilaa kaenla alla (et seda väljas ära ei kaotaks!), otsis põrandalt jalgadega kobades kellegi vildid ja lippas õue. Tuisk tormas rindu, võttis tugevasti rusikasse, püüdis pikali lüüa. Särk kerkis üles nagu kuppel. Trepp oli öö jooksul lumehange mattunud, alla minnes tabas Zuleihha jalgadega vaevu astmeid. Vajus peaaegu põlvini lumme, trügis kemmergu poole. Võitles uksega, tiris selle vastutuult lahti. Kallutas ööpoti sisu jäätunud auku. Kui ta majja tagasi jõudis, oli Upõrihha kadunud, läinud oma poolele.

Lävel tuli Zuleihhale vastu unine Murtaza, petrooleumilamp käes. Tihedad kulmud ninajuurel koos, äramagatud põskedel sügavad kortsud, otsekui noaga voolitud.

„Naine, kas sa oled hull! Paljana tuisu kätte!”

„Ma viisin ainult ema ööpoti välja ja kohe tagasi...”

„Tahad jälle pool talve haigena vedeleda ja jätta kogu majapidamise minu peale?”

„Mis sa nüüd, Murtaza! Ma ei saanud üldse külma. Vaata!” Ta sirutas erepunased peopesad ette, surunud küünarnukid tugevasti vastu vöökohta – kaenla all oli pastilaa. Ega see särki alt välja ei paista? Lumest märg kangas oli kleepunud ihu külge.

Kuid Murtaza oli vihane, ei vaadanud tema poolegi. Sülitas enda kõrvale maha, pühkis harali sõrmedega üle paljaks aetud pea, silus sassis habet.

„Anna süüa. Kui oled õue puhtaks rookinud, sea end valmis. Sõidame puude järele.”

Zuleihha noogutas sügavalt ja lipsas *tšaršau* taha.

Läks korda! Tal läks korda! Tubli, Zuleihha, tubli, märg kana! Siin ta saak oli: kaks pressitud, kokku keeratud, ühte kleepunud tükki ülimateivat pastilaad. Kas õnnestub need täna ära viia? Ja kuhu see rikkus peita? Majja jätta ei saanud: nende äraolekul käis Upõrihha asjades sorimas. Tuli kaasa võtta. See oli muidugi ohtlik. Kuid tundus, et täna oli Allah tema poolt – tal lihtsalt pidi vedama.

Zuleihha keeras pastilaa kõvasti pika kaltsutüki sisse ja mässis endale ümber vöökohta. Tõmbas alussärgi peale, pani *kulmek'i* selga ja pikad püksid jalga. Põimis juuksed patsi ja sidus rätiku pähe.

Tihe videvik aknakese taga tema aseme peatsis hakkas hõrenema, seda lahjendas pilvise talvapäeva hommiku kitsi valgus. Zuleihha tõstis kardinad eest ära – ikka parem, kui pimedas töötada. Petrooleumilamp ahju nurgal heitis natuke viltuseid valguskiiri ka naiste poolele, kuid kokkuhoidlik Murtaza oli tahi nii madalaks keeranud, et leeki ei olnud peaaegu nähagi. Pole hullu, Zuleihha võinuks kõike teha ka kinniseotud silmadega.

Uus päev oli algamas.

Hommikune tuisk oli keskpäevaks vaikinud, päike näitas end kirgassinises taevas. Nad sõitsid puid tooma.

Zuleihha istus ree tagaotsas seljaga Murtaza poole ja vaatas silmist kaduvaid Julbaši majasid. Roheliste, kollaste, tumesiniste eredate seentena piilusid need hangede alt välja. Suitsu pikad valged küünlad hajusid taevasinas. Lumi krudises jalaste all valjusti ja isuäratavalt. Vahel harva korskas erk Sandugatš ja raputas külma käes lakka. Vana lambanahk Zuleihha istumise all andis sooja. Kõhu peal aga oli kallid palav kalts, seegi soojendas. Täna, kui vaid jõuaks täna ära viia...

Käed ja selg tuikasid, öösel oli palju sadanud ning Zuleihha oli tükk aega labidaga lund rookinud, ajades õuel lahti laiad tee-rajad trepist kuni suure ja väikese kuurini, kempuni, talvelaudani,

tagumise õueni. Pärast seda, kui sai tööd rabatud, oli nii mõnus vaikselt õõtsuval reel mitte midagi teha – istuda mugavamalt, mäsida end vanasse lõhnavasse kasukasse, pista külmast kanged käed varrukatesse, lasta lõual vajuda rinnale ja panna silmad kinni...

„Ärka üles, naine, me oleme päral.”

Regi oli keset hiigelsuuri puid. Valged lumepadjad kuuskede käppadel ja mändide uhketel latvadel. Härmatis kaskede peentel ja pikakadel okstel nagu naise juustel. Võimsad lumehanged. Ümberringi verstade kaupa vaikust.

Murtaza sidus viltide alla põimitud lumeräätsad, hüppas reelt maha, heitis püssi üle õla ja pistis suure kirve vöö vahele. Võttis tugi-kepid kätte ja hakkas selja taha vaatamata enesekindlalt läbi lume tihnikusse rada trampima. Zuleihha rühkis tema kannul.

Mets Julbaši lähedal oli hea ja rikas. Suvel toitit külaelanikke suurte maasikate ja magusate krobeliste vaarikatega, sügisel hästi lõhnavate seentega. Metsas oli palju linde. Laanesügavusest voolas välja Tšišme – tavaliselt malbe, madal, täis kiireid kalu ja kohmakaid vähke, aga kevaditi kiirevooluline, torisev, kallasteni täis sulalund ja pori. Suure nälja ajal päästsidki ainult nemad, mets ja jõgi. Allahi armulikkus muidugi ka.

Täna oli Murtaza sügavale metsa sõitnud, sama hästi kui metsatee lõpuni. See tee oli rajatud igiammu ja viis peaaegu heleda metsa piirini. Jõudis välja Äärmise väluni, mida ümbritsesid üheksa jändrikku mäнди, ja lõppes seal. Edasi teed ei olnud. Mets sai otsa ning algas põlismets, ürgne okaspuupadrik, läbipääsmatu tormimurd, metsloomade, metsavaimude ja igasuguste kurjade jõudude asupaik. Sajanditevanused mustad kuused, ladvad nagu odaotsad, kasvavad põlismetsas nii tihedasti, et hobune ei pääsenud läbi. Aga heledaid puid – punakaid mände, tähnilisi kaski ja halle tammesid – ei olnud seal üldse.

Räägiti, et läbi põlismetsa võis jõuda maride maale – kui minna mitu päeva, nii et päike püsib selja taga. Missugune täie aruga

inimene julgeks seda teha?! Isegi suure nälja ajal ei söandanud külarahvas minna üle Äärmise välu piiri; sõid puukoort, jahvatasid tammetõrusid, kaevasid hiireurgusid lahti, et leida sealt viljateri, kuid laande ei läinud keegi. Kes läks, see enam tagasi ei tulnud.

Zuleihha peatus hetkeks, pani hagude jaoks kaasa võetud suure korvi lumele. Vaatas rahutult ringi – asjata oli Murtaza nii sügavale tulnud.

„Kas on veel kaugele minna, Murtaza? Ma ei näe enam puude vahelt Sandugatsīgi.”

Mees ei vastanud, trügis edasi läbi vööni ulatuva lumevaiba, toetades pikki keppe hangedesse ja vajutades laiade lumeräätsadega krudisevat lund kokku. Ainult külma auru pilveke kerkis aeg-ajalt ta pea kohale. Lõpuks peatus kõrge sirge kase juures, millel oli kõvasti kasekäsna peal, ja patsutas tüve: selle võtamegi.

Alguses trampisid nad lume puu ümber kinni. Siis viskas Murtaza kasuka seljast, haaras kirve kõvera varre tugevasti pihku, osutas kirvega puude vahele (siiapoole langetame) ja hakkas raiuma.

Kirvetera välgatas päikese käes ja tungis puutüvesse lühikese kõlava heliga: tsahh! „Ahh! Ahh!” kajas vastu. Kirves löikas maha imeliselt paksu mustakirju mustriiga koore, siis tungis õrnroosasse puutüvesse. Laastud lendasid nagu pisarad. Kogu mets kaikus vastu.

„Seda on ka põlismetsas kuulda,” mõtles Zuleihha ärevalt. Ta seisis veidi eemal, vööni lumes ja korv süles, ning vaatas, kuidas Murtaza raius. Tõstis kirve kõrgele, võttis hoogu, keha paindus ja mees virutas kirvega täpselt laastude vahele puu valgesse külge. Ta oli tugev ja turske. Osav töötægija. Zuleihha oli saanud hea mehe, patt oleks kurta. Ise oli ta väikest kasvu, ulatus Murtazale vaevu õlani.

Peagi hakkas kask tugevamini värisema, valjemini ohkama. Kirvega tüvesse raiutud haav sarnanes tummas valukarjes pärani suuga. Murtaza viskas kirve käest, lõi õlgadelt maha laastud ja oksaraod ning noogutas Zuleihhale: tule appi. Nad mõlemad surusid öla

vastu krobelist puutüve ja tõukasid seda, ikka tugevamini ja tugevamini. Kärisev ragin – ning kask vajus valju hüvastijätuoigega maha, tõstes üles lumepihu pilve.

Mees istus alistatud puule ja raius jämedad oksad küljest. Naine murdis peeneid oksa ja kogus need koos hagudega korvi. Töötati kaua, vaikides. Ristluus murdis, õlad olid väsimusest rasked. Käed külmetasid, kuigi olid kähikuis.

„Murtaza, kas on tõsi, et sinu ema oli nooruspäevil läinud mitmeks päevaks põlismetsa ja tulnud sealt elusana tagasi?” Zuleihha ajas selja sirgu ja väänutas ristluud, puhkas. „Mulle rääkis seda *abõstai*, temale oli rääkinud tema vanaema.”

Mees ei vastanud, sihtis kirvega puutüvest välja kasvavat kõverat sõlmilist oksa.

„Mina oleksin hirmust surnud, kui oleksin sinna sattunud. Mul oleksid jalad kohe üles ütelnud, tõesõna. Oleksin lamanud maas, silmad kinni pigistatud, ja kogu aeg palvetanud, kuni keel suus veel liigub.”

Murtaza andis kirvega tugeva hoobi, oks kargas vetrudes eemale, kõlises ja värises.

„Aga öeldakse, et põlismetsas ei ole palvest asja, palveta või ära palveta, hukka saad niikuinii. Mis sa arvad,” tasandas Zuleihha häält, „kas maa peal on mõni koht, kuhu Allahi pilk ei ulatu?”

Murtaza võttis hoogu ja lõi kirve tugeva hoobiga pakase käes kõlisevasse puutüvesse. Tõmbas karviku peast, pühkis peoga üle oma palja punetava ja kuumava pealae ning sülitas mõnuga jalge ette maha.

Nad asusid jälle tööle.

Varsti oli haokorv täis – tõstmiseks liiga raske, seda sai ainult enda järel lohistada. Kask oli okstest puhtaks laasitud ja palkideks raiutud. Pikad oksad olid ümberringi hangedesse korralikult kimpu laotud.

Nad ei pannud tähelegi, et oli hakanud pimedaks minema. Kui Zuleihha pilgu taevasse tõstis, oli päike kadunud pilveräbalate taha. Tõusis tugev tuul, pinnasetuisk vilistas ja keerutas.